

मराठी विश्वकोश
खंड ४
(कीकट ते गाल्फिमिया ग्लॉका)

प्रमुख संपादक
तर्कतीर्थ श्री. लक्ष्मणशास्त्री जोशी

महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृति मंडळ, मुंबई
१९७६

प्रकाशक :

सचिव, महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृति मंडळ,
५ वा मजला, मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२.

मुद्रक :

व्यवस्थापक, शासकीय फोटोझिको मुद्रणालय,
पुणे - ४११ ००१.

सजावट आणि वेष्टन :

कला विभाग, शासकीय मुद्रण व लेखन सामग्री
संचालनालय, मुंबई - ४००००४.

विशेष - चित्रमुद्रण :

व्यवस्थापक, शासकीय फोटोझिको मुद्रणालय,
पुणे - ४११ ००१.

नकाशे मुद्रण :

व्यवस्थापक, शासकीय मध्यवर्ती मुद्रणालय,
मुंबई - ४०० ००४.

प्रथम प्रकाशन :

१९७६

© सर्व हक्क महाराष्ट्र शासनाने स्वाधीन ठेवले आहेत.

महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृति मंडळ

महाराष्ट्र राज्याचे पहिले व माजी मुख्यमंत्री श्री. यशवंतराव चव्हाण यांनी महाराष्ट्र राज्याच्या स्थापनेच्या वेळी राज्यकारभारासंबंधीची मूलभूत धोरण सूचित करणारी काही सूत्रे सांगितली. त्या सूत्रांनुसार मराठी भाषा व साहित्य यांच्या अभिवृद्ध्यर्थ महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृति मंडळाची स्थापना दिनांक १९ नोव्हेंबर १९६० रोजी झाली. या मंडळाने प्रारंभीच खालील कार्यक्रम हाती घेतला असून तो कार्यान्वितही केला जात आहे. हा कार्यक्रम असा :

- १ मराठीमध्ये *एन्सायक्लोपीडिया ब्रिटानिका* प्रमाणे सर्वसंग्राहक विश्वकोश संपादित करून प्रकाशित करणे. या विश्वकोशाचे *ब्रिटानिका* च्या आकाराचे प्रत्येकी १,००० पृष्ठांचे २० खंड (परिभाषासंग्रह धरून) संकल्पित केले आहेत.
- २ अद्यावत उपलब्ध कागदपत्रांचा उपयोग करून अंदाजे प्रत्येकी ५०० पृष्ठांच्या ५ खंडांत महाराष्ट्राच्या इतिहासाचे संपादन आणि प्रकाशन करणे.
- ३ मराठी बोलभाषांचा शास्त्रीय अभ्यास करून त्याबाबतीत माहिती प्रकाशित करणे.
- ४ अन्य भारतीय आणि प्रमुख परदेशी भाषांच्या अभ्यासाची साधने द्वैभाषिक शब्दकोश, भाषाप्रवेश आणि साहित्यपरिचय या त्रिविध स्वरूपांत मराठी भाषिकांना उपलब्ध करून देणे.
- ५ मराठीत अन्य भाषांतील उत्कृष्ट ग्रंथांची भाषांतरे प्रकाशित करून मराठी वाङ्मयाच्या समृद्धीस मदत करणे.
- ६ शास्त्रीय आणि तांत्रिक विषयांवर त्याचप्रमाणे सामाजिक शास्त्रे आणि मानव्यविद्या या विषयांवर विचारपूर्ण पण सुटसुटीत ग्रंथांची निर्मिती करणे.
- ७ विद्वान लेखक व प्रतिष्ठित संशोधन संस्था यांचे लेखन वा संशोधन प्रकाशित करण्यासाठी अनुदान देणे.

प्रारंभी सुरू केलेल्या या कार्यक्रमाखेरीज साहित्य संस्कृति मंडळाने मराठी महाशब्दकोश, मराठी वाङ्मयकोश, ललित कला संशोधन इत्यादी नव्या नव्या कार्यक्रमांचीही आखणी करून कार्यवाही सुरू केली आहे.

महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृति मंडळ

अध्यक्ष :

तर्कतीर्थ श्री. लक्ष्मणशास्त्री जोशी

सदस्य :

प्रा. गो. ध. पारीख

श्री. गो. वा. बेडेकर

श्री. देवीसिंग चौहान

श्री. आ. रा. देशपांडे

डॉ. पु. का. केळकर

श्री. पु. ल. देशपांडे

डॉ. वि. भि. कोलते

श्री. ग. दि. माडगूळकर

डॉ. ना. गो. कालेलकर

डॉ. सरोजिनी बाबर

प्रा. अ. भि. शाह

प्रा. अनंत काणेकर

प्रा. मे. पुं. रेगे

श्री. बा. शि. नाईक

डॉ. म. ना. वानखडे

श्री. स. आ. सप्रे (स्वीकृत)

सचिव

श्री. द. य. राजाध्यक्ष

मराठी विश्वकोश समिती

अध्यक्ष :

तर्कतीर्थ श्री. लक्ष्मणशास्त्री जोशी

सदस्य :

प्रा. गो. ध. पारीख

श्री. गो. वा. बेडेकर

डॉ. ना. गो. कालेलकर

श्री. आ. रा. देशपांडे

श्री. बा. शि. नाईक

प्रा. अनंत काणेकर

प्रा. वि. भि. कोलते

प्रा. मे. पुं. रेगे

डॉ. सरोजिनी बाबर

सचिव

श्री. द. य. राजाध्यक्ष

मराठी विश्वकोश

प्रमुख संपादक :
तर्कतीर्थ श्री. लक्ष्मणशास्त्री जोशी

मानव्यविद्या कक्षा

प्रभारी विभाग संपादक :

श्री. रा. ग. जाधव

सहसंपादक :

श्री. र. रू. शाह
श्री. अ. ह. खोडवे
श्री. भा. ग. सुर्वे

संपादन साहाय्यक :

श्री. वि. रा. गद्रे
श्री. सु. र. देशपांडे
श्री. अ. र. कुलकर्णी
श्री. श्री. दे. इनामदार

संशोधन साहाय्यक :

श्री. चं. पां. जोशी

संपादकीय साहाय्यक :

श्री. म. व्यं. मिसार
कु. वि. श्री. गोखले
कु. प्र. वा. पोरे
श्री. य. रा. कांबळे
श्री. ज. बा. संकपाळ

विज्ञान व तंत्रविद्या कक्षा

प्रभारी विभाग संपादक :

कै. क. वा. केळकर
श्री. व. ग. भदे

संपादन साहाय्यक :

श्री. अ. ना. ठाकूर
श्री. ज. वि. जमदाडे
श्री. भू. चिं. मिठारी

संपादकीय साहाय्यक :

श्री. स. वि. कुलकर्णी
श्री. वि. ल. सूर्यवंशी

कला कक्षा

कला संपादक :

श्री. गो. वि. चांदवडकर

प्रमुख चित्रकार :

श्री. म. ल. सिनगारवाडी

साहाय्यक छायाचित्रकार :

श्री. वि. य. खडतरे

मराठी विश्वकोश

प्रशासन कक्षा

प्रमुख संपादकांचे स्वीय साहाय्यक :

श्री. रा. पु. कोल्हटकर

ग्रंथालय कक्षा

ग्रंथालयीन साहाय्यक :

श्री. ग. म. आजगांवकर
श्री. न. व. नायगांवकर
सौ. सु. रा. कोल्हटकर

टंकलेखन कक्षा

प्रमुख टंकलेखक-नि-लिपिक :

श्री. प्र. श्री. अवचट

टंकलेखक-नि-लिपिक :

सौ. प्र. प्र. अवचट
श्री. न. पा. बागवान
श्री. सु. चिं. देशपांडे
श्री. सु. त्रि. कालगांवकर
सौ. वि. मु. गायकवाड
कु. कु. प. जोशी
सौ. प्र. न. नायगांवकर
श्री. अ. शि. ढगे
श्री. वि. व. वनारसे

मराठी विश्वकोश

खंड ४

लेखक, भाषांतरकार, समीक्षक व अभ्यागत संपादक

प्रा. ग. वी. अकोलकर, एम्.ए.; एल्.एल्.बी.; बी.टी., सेवानिवृत्त प्राचार्य, नासिक.

प्रा. व. वि. अकोलकर, एम्.ए., सेवानिवृत्त प्राध्यापक; संचालक, पॅरासायकॉलॉजिकल रिसर्च इन्स्टिट्यूट, पूणे.

प्रा. म. ना. अदवंत, एम्.ए.; बी.टी., उपप्राचार्य व प्रमुख, मराठी विभाग, मुळजी जेठा महाविद्यालय, जळगाव.

डॉ. कृ. दा. अभ्यंकर, एम्.एस्.सी.; पीएच्.डी., प्रमुख, अॅस्ट्रॉनॉमी विभाग, उस्मानिया विद्यापीठ, हैदराबाद (आंध्र प्रदेश).

डॉ. श. ज. अभ्यंकर, जी.एफ्.ए.एम्. (मुंबई), काय तथा शल्यचिकित्सक, मॉडर्न क्लिनिक अँड ब्लड बँक, वाई.

प्रा. र. पां. आगस्ते, एम्.एस्.सी., माजी प्राध्यापक, फर्ग्युसन महाविद्यालय, पुणे.

प्रा. क. म. आगाशे, एम्.एस्.सी., प्राध्यापक व प्रमुख, गणित विभाग, फर्ग्युसन महाविद्यालय, पुणे.

श्री. अ. ना. आपटे, बी.ए.; डी.बी.एम्.; सी.पी.एड्., संचालक, कॉन्सुमेटिव बॉक्स इंडस्ट्रीज (इंडिया) प्रा.लि., पुणे.

डॉ. ना. रा. आपटे, एम्.बी.बी.एस्., सेवानिवृत्त प्रमुख वैद्यकीय कार्यवाह, वेस्टर्न इंडिया लाईफ इन्शुरन्स कंपनी, सातारा; भूतपूर्व शिक्षक, शरीरक्रियाविज्ञान, आर्यागल वैद्यक महाविद्यालय, सातारा; पुणे.

प्रा. भा. कृ. आपटे, एम्.ए., प्रपाठक व प्रमुख, इतिहास विभाग, नागपूर विद्यापीठ, नागपूर.

प्रा. भालचंद्र आपटे, काव्य विशारद, सेवानिवृत्त प्राचार्य, हिंदी अध्यापक प्रशिक्षण महाविद्यालय, हैदराबाद (आंध्र प्रदेश).

श्री. मा. भा. आपटे, बी.ई. (मेक्.), सिनियर टेक्निकल ऑफिसर, मटेरिअल प्लॅनिंग डिव्हिजन, एंजिनिअरिंग डिपार्टमेंट, एअर इंडिया; मुंबई.

प्रा. वि. वि. आपटे, एम्.एस्.सी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, वनस्पतिविज्ञान विभाग, फर्ग्युसन महाविद्यालय, पुणे.

सौ. पुष्पलता द. आफळे, बी.एस्.सी. (ऑ.), प्रयोगनिर्देशिका, वनस्पतिविज्ञान विभाग, विलिंग्डन महाविद्यालय, सांगली.

डॉ. जे. डब्ल्यू. आयरन, बी.डी.; एम्.एस्.सी.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्राचार्य, विल्सन महाविद्यालय, मुंबई; सातारा.

लेखक, भाषांतरकार, समीक्षक व अभ्यागत संपादक

डॉ. गो. प्र. आरगीकर, बी.एस्सी. (कृषि); पीएच्.डी., प्राध्यापक, वनस्पतिविज्ञान विभाग, कृषि महाविद्यालय, कोल्हापूर.

प्रा. राजेंद्र सिंह आहलूवालिया, एम्.ए.; डिप्लोमा इन इटालियन; डिप्लोमा इन लिंग्विस्टिक्स; जर्मन, स्पॅनिश व हंगेरियन भाषांतील प्रमाणपत्रे, प्राध्यापक व प्रमुख, इटालियन विभाग, दिल्ली विद्यापीठ, दिल्ली.

डॉ. वि. अ. आळतेकर, बी.एस्सी.; एम्.एस्.; एस्सी.डी., संचालक, नॅशनल मेटॅलर्जिकल लॅबोरेटरी, जमशेटपूर.

प्रा. चिं. शं. इनामदार, एम्.एस्सी., प्राध्यापक, गणित विभाग, फर्ग्युसन महाविद्यालय, पुणे.

कै. आ. ने. उपाध्ये, एम्.ए.; डी.लिट्., प्राध्यापक, जेनॉलॉजी आणि प्राकृत, म्हैसूर विद्यापीठ, म्हैसूर.

प्रा. अ. द. ओक, एम्.एस्सी., प्राध्यापक, मुलुंड कॉलेज ऑफ कॉमर्स, मुंबई.

प्रा. द. ह. ओक, एम्.ए.; एल्.एल्.बी., सेवानिवृत्त प्राचार्य, मुधोजी महाविद्यालय, फलटण; पुणे.

श्री. भ. प्र. ओक, बी.ई., सेवानिवृत्त अभियंता, पुणे.

प्रा. वा. रा. ओक, बी.एस्सी. (एंजिनिअरिंग), सेवानिवृत्त प्राध्यापक, पारशी टेक्निकल इन्स्टिट्यूट, सुरत; वाई.

श्री. शा. नि. ओक, बी.कॉम्., मराठी लेखक, पुणे.

प्रा. स. ज. ओक, एम्.ए., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, विलिंग्डन महाविद्यालय, सांगली.

डॉ. कृ. ह. ओगले, एल्.एम्.ई. (ऑ.); डॉक्टरेट (एंजिनिअरिंग) (जर्मनी), सेवानिवृत्त उपप्रमुख, यांत्रिक अभियांत्रिकी विभाग, व्हिक्टोरिया ज्युबिली टेक्निकल इन्स्टिट्यूट, मुंबई.

प्रा. प्र. बा. कटककर, डी.सी.ई.; ए.एम्.आयू.ई. (भारत), प्राध्यापक, स्थापत्य अभियांत्रिकी, शासकीय तंत्रनिकेतन, पुणे.

प्रा. वा. व्यं. करंजकर, बी.ए.; जी.डी. आर्ट (मुंबई); टी.डी. (शांतिनिकेतन), प्राध्यापक, चित्रकला विभाग, सर जे. जे. स्कूल ऑफ आर्ट, मुंबई.

कै. कृ. र. करंदीकर, बी.ए.; एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्रमुख, प्राणिविज्ञान विभाग, पुणे विद्यापीठ, पुणे.

श्री. ना. स. करंदीकर, बी.ए., सेवानिवृत्त लेखा अधिकारी, दुग्धशाळा विकास खाते, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.

डॉ. म. अ. करंदीकर, एम्.ए.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्रपाठक व प्रमुख, मराठी विभाग, दिल्ली विद्यापीठ, दिल्ली.

प्रा. ज. नी. कर्वे, एम्.एस्सी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, प्राणिविज्ञान विभाग, स. प. महाविद्यालय, पुणे.

कै. सुशील कवळेकर, एम्.ए.; एल्.एल्.बी., अधिवक्ता; अंशकालिक प्राध्यापक, गव्हर्नमेंट लॉ कॉलेज, मुंबई.

श्री. स. ग. काजरेकर, बी.एस्सी., ज्युनिअर सायंटिफिक ऑफिसर, एक्सप्लोझिव्ह्ज रिसर्च अँड डेव्हलपमेंट लॅबोरेटरी, पाषाण; पुणे.

लेखक, भाषांतरकार, समीक्षक व अभ्यागत संपादक

डॉ. ज. गो. काणे, एम्.एस्.सी.; पीएच्.डी.; ए.आय्.आय्.एस्.सी.; ए.एम्.आय्.ई., सेवानिवृत्त संचालक, डिपार्टमेंट ऑफ केमिकल टेक्नॉलॉजी, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई.

श्री. गो. चिं. कानडे, सेवानिवृत्त हस्तव्यवसाय शिक्षक, वाई.

श्री. के. रा. कानिटकर, बी.एस्.सी.; बी.एस्.सी. (टेक्.); डेप्युटी वकर्स मॅनेजर, नॅशनल रेयॉन कॉर्पोरेशन लि., मोहोने (जि. ठाणे).

प्रा. गो. चिं. कानिटकर, बी.ई. (मेक्.); सी.आय्.आय्.एस्.सी. (बंगलोर); एफ्.आय्.ई. (भारत), सेवानिवृत्त प्राचार्य, वालचंद अभियांत्रिकी महाविद्यालय, सांगली.

कै. बा. मो. कानिटकर, एम्.ए.; एल्एल्.बी.; बी.एस्.सी., चिटणीस, भारत इतिहास संशोधक मंडळ, पुणे.

सौ. सुलभा कापडी, बी.ए. (ऑ.); बी.एड्., निवृत्त शिक्षिका, वाई.

श्री. अ. न. कारेकर, बी.एस्.सी. (ऑ.); बी.एस्.सी. (टेक्.); डी.आय्.एफ्.एम्.; ए.एम्.आय्.ई., रासायनिक अभियंता, पॉलिओलेफिन्स, ठाणे.

प्रा. न. वी. कारेकर, एम्.एस्.सी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, रसायनशास्त्र विभाग, राजाराम महाविद्यालय, कोल्हापूर.

डॉ. ना. गो. कालेलकर, एम्.ए.; डी.लिट्. (पॅरिस), सेवानिवृत्त प्राध्यापक, डेक्कन कॉलेज; प्रमुख संपादक, मराठी महाशब्दकोश, पुणे.

कै. के. ना. काळे, बी.ए.; एल्एल्.बी., मराठी नाट्य व चित्रपट दिग्दर्शक आणि लेखक, पुणे.

डॉ. म. ग. काळे, जी.बी.व्ही.सी.; एम्.ए. (अर्थशास्त्र), जिल्हा पशुसंवर्धन अधिकारी, जिल्हा परिषद, परभणी.

श्रीमती सुमति कीर्तने, एम्.ए., संशोधन साहाय्यक, मानवशास्त्र विभाग, डेक्कन कॉलेज, पुणे.

श्री. मा. वा. कुंटे, एम्.एस्.सी. (बर्मिगहॅम), अधिकारी, नॅशनल केमिकल लॅबोरेटरी, पुणे.

प्रा. ज. ब. कुमठेकर, एम्.ए.; बी.एस्.सी.; बी.टी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, फर्ग्युसन महाविद्यालय व बृहन्महाराष्ट्र वाणिज्य महाविद्यालय, पुणे.

श्री. अनिरुद्ध कुलकर्णी, एम्.ए., संपादक, आनंदवन व लेखक, पुणे.

डॉ. उ. के. कुलकर्णी, एम्.एस्.सी.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, वनस्पतिविज्ञान विभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर.

डॉ. गो. श्री. कुलकर्णी, एम्.ए.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, इंडियाना युनिव्हर्सिटी ऑफ पेनसिल्व्हेनिया, अमेरिका.

डॉ. ना. ह. कुलकर्णी, एम्.ए.; पीएच्.डी., साहाय्यक संचालक, नॅशनल अर्काइव्ज ऑफ इंडिया, नवी दिल्ली.

कै. नी. बा. कुलकर्णी, एम्.एस्.सी.; पीएच्.डी., सहयोगी प्राध्यापक, कृषि महाविद्यालय, पुणे.

डॉ. पुष्पा र. कुलकर्णी, एम्.एस्.सी. (टेक्.); पीएच्.डी., प्राध्यापिका, अनुप्रयुक्त जीवरसायनशास्त्र विभाग, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई.

लेखक, भाषांतरकार, समीक्षक व अभ्यागत संपादक

डॉ. मा. गु. कुलकर्णी, एम्.ए.; पीएच्.डी., प्रपाठक व प्रमुख, समाजशास्त्र विभाग, मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद.

डॉ. य. स. कुलकर्णी, एम्.एस्.सी. (कृषि); पीएच्.डी., सेवानिवृत्त कापूस संशोधन अधिकारी; गळित धान्य विशेषज्ञ; बटाटा विस्तार अधिकारी; कृषि उपसंचालक, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.

डॉ. सु. मा. कुलकर्णी, एम्.बी.बी.एस्.; एम्.एस्.सी. (मेडिकल), प्राध्यापक व प्रमुख, शरीरक्रियाविज्ञान विभाग, टिळक आयुर्वेद महाविद्यालय, पुणे.

प्रा. वा. ल. कुलकर्णी, एम्.ए.; बी.टी., प्राध्यापक व प्रमुख, मराठी विभाग, मराठवाडा विद्यापीठ (१९५५-७३); मुंबई विद्यापीठ (१९७४ -).

प्रा. भा. ग. केतकर, प्राध्यापक व प्रमुख, तत्त्वज्ञान विभाग, श्री शिवाजी विद्याप्रसारक संस्थेचे महाविद्यालय, धुळे.

श्रीमती इंदुमती केळकर, बी.ए., सामाजिक कार्यकर्त्या, पुणे.

डॉ. गो. रा. केळकर, एम्.एस्.सी.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त शास्त्रज्ञ, नॅशनल केमिकल लॅबोरेटरी, पुणे.

श्री. गोविंदशास्त्री केळकर, व्याकरणतीर्थ; वेदान्तचूडामणि, सहसंपादक, धर्मकोश, वाई.

प्रा. शं. हि. केळशीकर, एम्.ए., प्राध्यापक, पार्ले महाविद्यालय, मुंबई.

श्री. अ. दि. कोकड, जी.डी. आर्ट (पेंटिंग), अधिकारी, पुणे महानगरपालिका, पुणे.

श्री. नि. द. कोटणीस, बी.एस्.सी.; बी.एस्.सी. (फूड टेक्.), साहाय्यक आयुक्त, दुग्धव्यवसाय विकास (गुणनियंत्रण), मुंबई.

श्री. मं. शां. कोटनीस, एम्.एस्.सी., सेवानिवृत्त प्रभारी, बाय प्रॉडक्ट्स गॅस वर्क्स, बाँबे गॅस कंपनी लि., मुंबई

डॉ. वि. भि. कोलते, एम्.ए.; एल्.एल्.बी.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्राचार्य; माजी कुलगुरू, नागपूर विद्यापीठ; सदस्य, महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृति मंडळ; नागपूर.

श्री. वा. मो. कोळेकर, बी.एस्.सी.; बी.टी., सेवानिवृत्त उपप्राचार्य, मुधोजी हायस्कूल, फलटण.

श्री. ग. ह. खरे, कार्याध्यक्ष, भारत इतिहास संशोधक मंडळ, पुणे.

श्री. जयंत खरे, जी.डी. आर्ट; ए.एम्., कमर्शियल आर्टिस्ट, पुणे.

कै. त्रिं. रं. खळदकर, जी.बी.व्ही.सी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, कृषि महाविद्यालय, पुणे.

प्रा. म. अ. खांडवे, एम्.ए., प्राध्यापक, भूगोल विभाग, विदर्भ महाविद्यालय, अमरावती.

डॉ. कृ. का. खातु, एम्.ए.; डी.एस्.सी. नॅट (वॉर्स), नगरभूगोलशास्त्रज्ञ, बडोदे.

डॉ. प. रा. खानगांवकर, एम्.एस्.सी.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, धातुविज्ञान विभाग, विश्वेश्वरअय्या रिजनल कॉलेज ऑफ एंजिनिअरिंग, नागपूर.

श्री. गं. दे. खानोलकर, संपादक, वाङ्मयकोश व लेखक, मुंबई.

डॉ. व. सी. खुस्ते, एम्.एस्.सी. (कृषि); पीएच्.डी., प्रमुख, कृषिविद्या विभाग, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी (अहमदनगर).

लेखक, भाषांतरकार, समीक्षक व अभ्यागत संपादक

प्रा. सु. कृ. गजेंद्रगडकर, बी.एससी.; बी.ई. (सिव्हिल); एम्.ई.; एम्.एस्.ई.; ए.एम्.आय्.ई., प्राध्यापक, व्हिक्टोरिया ज्युबिली टेक्निकल इन्स्टिट्यूट, मुंबई.

प्रा. द. द. गडम, एम्.एससी., प्राध्यापक व प्रमुख, रसायनशास्त्र विभाग, बलभीम महाविद्यालय, बीड.

श्री. कृ. म. गद्रे, बी.एजी., सेवानिवृत्त अधिकारी, भारतीय हवामान खाते, पुणे.

डॉ. य. त्र्यं. गद्रे, जी.बी.व्ही.सी., मुख्याधिकारी, कुक्कुटपालन प्रकल्प, अकोला.

श्री. वा. रा. गर्दे, एम्.एससी. (कृषि), पीक संरक्षण अधिकारी, भात संशोधन केंद्र, कर्जत.

डॉ. दि. रा. गाडेकर, एम्.एससी.; पीएच्.डी.; एफ्.जी.एस्., प्रपाठक, भूविज्ञान विभाग, महाराजा सयाजीराव विद्यापीठ, बडोदे.

प्रा. अ. प. गानू, बी.ई. (इलेक्ट्रिकल); बी.ई. (मेक्.), प्राध्यापक, यांत्रिक अभियांत्रिकी विभाग, व्हिक्टोरिया ज्युबिली टेक्निकल इन्स्टिट्यूट, मुंबई.

प्रा. ल. वा. गुर्जर, एम्.ए., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, गणित विभाग, व्हिक्टोरिया ज्युबिली टेक्निकल इन्स्टिट्यूट, मुंबई.

डॉ. सौ. कमल गोखले, बी.ए. (ऑ.); पीएच्.डी., प्राध्यापिका, श्रीमती नाथीबाई दामोदर ठाकरसी महाविद्यालय, पुणे.

डॉ. द. न. गोखले, बी.ए.; बी.टी.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, फर्ग्युसन महाविद्यालय, पुणे.

श्री. मो. ना. गोखले, बी.एससी., साहाय्यक वातावरण वैज्ञानिक, भारतीय हवामान खाते, पुणे.

श्री. ल. दा. गोखले, बी.ई. (सिव्हिल); एम्.आय्.ई., उपमुख्य अभियंता, मुंबई पोर्ट ट्रस्ट, मुंबई.

श्री. वा. पु. गोखले, एम्.एससी. (कृषि); सेवानिवृत्त कृषि उपसंचालक, संशोधन आणि शिक्षण, मुंबई विभाग, महाराष्ट्र राज्य कृषिसेवा; वाई.

श्री. श. श्री. गोखले, बी.कॉम्. (ऑ.), वाई.

डॉ. सौ. शोभना ल. गोखले, एम्.ए.; पीएच्.डी., प्राध्यापिका, इतिहास व प्राचीन भारतीय संस्कृति, पुणे विद्यापीठ, पुणे.

श्री. श्री. पु. गोखले, बी.एससी., लेखक, प्रकाशक, शास्त्रीय उपकरणांचे कारखानदार, सामाजिक आणि राजकीय कार्यकर्ते, पुणे.

प्रा. प. द. घन, एम्.एससी., प्राध्यापक, भौतिकी विभाग, जी. एस्. कॉलेज, खामगाव.

प्रा. सौ. सुशिला प. घन, एम्.एससी.; बी.टी., प्राध्यापिका, वनस्पतिविज्ञान विभाग, जी. एस्. कॉलेज, खामगाव.

श्री. ब. ग. घवघवे, बी.एससी. (कृषि), सहयोगी अधिकारी, भारतीय कृषि अनुसंधान संस्था; कृषि उपसंचालक, वर्धा जिल्हा; अधीक्षक, कृषि अधिकारी, नागपूर विभाग; नागपूर.

डॉ. ना. द. घाटगे, एम्.एससी.; पीएच्.डी., शास्त्रज्ञ, पॉलिमर डिव्हिजन, नॅशनल केमिकल लॅबोरेटरी, पुणे.

लेखक, भाषांतरकार, समीक्षक व अभ्यागत संपादक

श्री. मु. मा. घाणेकर, एम्.ए. (मराठी); एम्.ए. (संस्कृत); डिप्लोमा, सेवानिवृत्त शिक्षण उपसंचालक, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.

श्री. ग. शं. चंद्रस, बी.एस्.सी., विभागीय वन अधिकारी, बुलढाणा.

श्री. श्रीनिवास चक्रवर्ती, बी.ए., साहाय्यक संपादक, नाट्यकला, हैदराबाद (आंध्र प्रदेश).

डॉ. ई. गो. चव्हाण, एम्.एस्.सी.; पीएच्.डी., प्रमुख, पशुविज्ञान व दुग्धशास्त्रविभाग, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी (अहमदनगर).

सौ. मृणालिनी चाफेकर, एम्.एस्.सी., मुंबई.

कै. शं. गं. चाफेकर, बी.ए., निवृत्त मेजर, पुणे.

डॉ. व. के. चिटणीस, एम्.बी.बी.एस्.; डी.ओ. (मुंबई); डी.ओ. (ऑक्सन); एफ्.सी.पी.एस्.; एफ्.ए.एम्.एस्., गुणश्री प्राध्यापक, ग्रॅंट मेडिकल कॉलेज, मुंबई.

डॉ. श. म. चित्रे, एम्.ए.; पीएच्.डी. (केंब्रिज); एम्.आर्.ए.एस्.; एफ्.सी.पी.एस्., प्राध्यापक, सैद्धांतिक खगोल भौतिकी विभाग, टाटा इन्स्टिट्यूट ऑफ फंडामेंटल रिसर्च, मुंबई.

डॉ. सु. रा. चुनेकर, एम्.ए.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, मराठी विभाग, संगमनेर महाविद्यालय, संगमनेर.

प्रा. शं. ल. चोरघडे, एम्.एस्.सी., माजी वातावरणविज्ञ, भारतीय हवामान खाते, पुणे.

श्री. मा. ल. चौडे, बी.ए. (ऑ.), वाई.

प्रा. द. सी. चौगले, एम्.एस्.सी.; पीएच्.डी. (अमेरिका), प्राध्यापक, वनस्पतिविज्ञान विभाग, कृषि महाविद्यालय, दापोली.

डॉ. भा. आ. चौगुले, एम्.एस्.; पीएच्.डी. (कॅलिफोर्निया), प्रमुख व्यवस्थापक आणि रोपणी सल्लागार, महाराष्ट्र राज्य शेती महामंडळ, पुणे.

कै. रा. मो. चौधरी, बी.एजी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, कृषिविद्या विभाग, कृषि महाविद्यालय, पुणे.

श्री. देवीसिंग चौहान, बी.ए. (ऑ.); एल्एल्.बी.; साहित्य विशारद, भूतपूर्व सदस्य, महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा आयोग, मुंबई.

डॉ. अहिल्या पां. जगताप, एम्.एस्.सी.; पीएच्.डी.; एल्एल्.बी., प्राध्यापिका, वनस्पतिविज्ञान विभाग, राजाराम महाविद्यालय, कोल्हापूर.

प्रा. दिलीप जगताप, एम्.ए., प्राध्यापक, मानव्य व वाणिज्य महाविद्यालय, वाई.

प्रा. रा. श्री. जोग, एम्.ए., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, फर्ग्युसन महाविद्यालय, पुणे.

प्रा. के. ल. जोशी, एम्.एस्.सी., प्राध्यापक, दूरसंदेशवहन अभियांत्रिकी, अभियांत्रिकी महाविद्यालय, पुणे.

कै. ना. ह. जोशी, आयुर्वेद विशारद, सन्माननीय सल्लागार, आयुर्वेद भवन, मुंबई.

डॉ. ब. ग. जोशी, एम्.एस्.सी.; पीएच्.डी., मुंबई.

प्रा. सौ. मीनाक्षी जोशी, एम्.एस्.सी., प्राध्यापिका, श्रीमती वीरम्मा गंगासिरी मुलीचे महाविद्यालय, गुलबर्गा.

लेखक, भाषांतरकार, समीक्षक व अभ्यागत संपादक

श्री. रंगनाथशास्त्री जोशी, साहित्यशास्त्री (बनारस), सहसंपादक, धर्मकोश, वाई.

श्री. र. वि. जोशी, बी.टेक्. (ऑ.); आय्.आय्.टी. (खरगपूर); एम्.टेक्.; ए.एम्.आय्.आय्.सीएच्.ई.; डी.आय्.एम्., विभाग प्रमुख, प्रोसेस एंजिनिअरिंग डिव्हिजन, हिंदुस्थान पेट्रोलियम कॉर्पोरेशन लि., मुंबई.

डॉ. रा. ना. जोशी, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, वनस्पतिविज्ञान विभाग, मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद.

श्री. ल. स. जोशी, एम्.ए., उपनिदेशक, कपास विकास निदेशालय, कृषि यंत्रालय, भारत सरकार, मुंबई.

सौ. लीना जोशी, बी.एस्सी. (ऑ.), वाई.

श्री. वेणीमाधवशास्त्री जोशी, आयुर्वेदाचार्य, आयुर्वेदीय चिकित्सा व्यवसाय, मुंबई.

डॉ. सुरेश जोशी, एम्.ए.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, महाराजा सयाजीराव गायकवाड विद्यापीठ, बडोदे.

डॉ. ह. कृ. जोशी, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी.; एम्.एस्. (अमेरिका), प्रमुख उपव्यवस्थापक, ऑइल रिफायनरी, बरौनी (बिहार).

श्री. श्री. रा. टिकेकर, पत्रपंडित, मुंबई.

श्री. य. रा. टिपणीस, बी.ए.; बी.एस्सी.; बी.ई., निवृत्त मेजर, अनंतपूर (आंध्र प्रदेश).

डॉ. हे. पु. टिपणीस, एम्.एस्सी. (टेक्.) (मुंबई); एम्.एस्.; पी.एच्.डी. (नेब्रॅस्का, अमेरिका), प्राध्यापक, डिपार्टमेंट ऑफ केमिकल टेक्नॉलॉजी, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई.

श्री. व्यं. द. टिळक, एम्.ए.; बी.एड्., हैदराबाद (आंध्र प्रदेश).

डॉ. शा. त्रिं. टिळक, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी.; एफ्.बी.एस्.; एफ्.आय्.पी.एस्.; पीएच्.डी., प्रपाठक, वनस्पतिविज्ञान विभाग, मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद.

श्री. चं. स. टोणगावकर, एम्.एस्सी., भूवैज्ञानिक, ऑइल अँड नॅचरल गॅस कमिशन, कलकत्ता.

प्रा. विजया टोणगावकर, एम्.ए., प्राध्यापिका, एल्फिन्स्टन महाविद्यालय, मुंबई.

डॉ. गो. त. टोणपी, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, प्राणिविज्ञान विभाग, पुणे विद्यापीठ, पुणे.

कै. मा. ग. टोळे, एम्.एस्सी.; बी.टी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, भौतिकी विभाग, गोपाल कृष्ण गोखले महाविद्यालय, कोल्हापूर.

डॉ. म. वा. ठोंबरे, बी.एस्सी. (कृषि); एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., प्राचार्य व प्राध्यापक वनस्पतिविज्ञान विभाग, कृषि महाविद्यालय, धुळे.

प्रा. आ. रे. डिसूझा, एम्.ए., प्राध्यापक, सायन्स कॉलेज, कराड.

डॉ. वा. रा. ढमढेरे, एम्.बी.बी. एस्., खाजगी वैद्यकीय व्यवसाय, पुणे.

डॉ. ग. वा. तगारे, एम्.ए.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक व शिक्षणाधिकारी, महाराष्ट्र शिक्षणसेवा, सांगली.

श्री. गो. रा. तत्त्ववादी, एम्.एस्सी. (कृषि), भात विशेषज्ञ, कर्जत.

लेखक, भाषांतरकार, समीक्षक व अभ्यागत संपादक

प्रा. ग. मं. तलगेरी, एम्.एस्.सी., प्राध्यापक, कीटकविज्ञान विभाग, कृषि महाविद्यालय, पुणे.

डॉ. चिं. वा. तळवलकर, एम्.डी. (मुंबई); एम्.आर्.सी.पी. (लंडन); एफ्.सी.सी.पी. (यू.एस्.ए.), मानसेवी प्राध्यापक, ग्रॅंट मेडिकल महाविद्यालय; मानसेवी फिजिशियन, गोकुळदास तेजपाल रुग्णालय; खाजगी हृद्रोगतज्ञ, मुंबई.

श्री. म. बा. ताटके, बी.एस्.सी. (व्हेटरनरी); एम्.व्ही.एस्.सी., तांत्रिक अधिकारी (पशुधन), पशुसंवर्धन संचालनालय, पुणे.

डॉ. द. वि. ताम्हणे, बी.एस्.सी. (ऑ.); बी.एस्.सी. (टेक्.); पीएच्.डी. (टेक्.); ए.एम्.आय्.आय्. (केमिकल इंजिनिअरिंग), प्राध्यापक, जीवरासायनिक अभियांत्रिकी, फूड अँड फर्मेंटेशन टेक्नॉलॉजी सेक्शन, डिपार्टमेंट ऑफ केमिकल टेक्नॉलॉजी, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई.

डॉ. रा. वा. ताम्हनकर, एम्.एस्.सी. (मुंबई); पीएच्.डी. (पॅरिस), अध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक, मिश्रधातू निगम लि., सुपर अलॉयज् प्रॉजेक्ट, हैदराबाद (आंध्र प्रदेश).

प्रा. एम्. के. दलाल, प्राध्यापक, व्हिक्टोरिया ज्युबिली टेक्निकल इन्स्टिट्यूट, मुंबई.

प्रा. मो. मा. दांडेकर, प्राध्यापक, बनारस हिंदु विश्वविद्यालय, बनारस.

डॉ. सा. ह. दांडेगावकर, एम्.एस्.सी.; पीएच्.डी.; एल्एल्.बी., प्राचार्य, देवगिरी कॉलेज, औरंगाबाद.

सौ. नीला दातार, एम्.ए., शिक्षिका, कोल्हापुर.

श्री. म. चिं. दातार, बी.ए., कंत्राटदार, पुणे.

प्रा. देवदत्त दाभोलकर, एम्. ए., कुलगुरू, पुणे विद्यापीठ, पुणे.

प्रा. प्र. रा. दामले, एम्.ए.; एल्एल्.बी., सेवानिवृत्त प्राचार्य व प्राध्यापक, तत्त्वज्ञान विभाग, वाडिया महाविद्यालय; विद्यापीठ अनुदान आयोग पुरस्कृत प्राध्यापक, पुणे.

डॉ. य. भा. दामले, एम्.ए.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, समाजशास्त्र विभाग, पुणे विद्यापीठ, पुणे.

डॉ. कुंजबिहारी दास, एम्.ए.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक (ओडिया), रेव्हेन्सॉ कॉलेज, कटक (ओरिसा); विद्यापीठ अनुदान आयोग पुरस्कृत प्राध्यापक.

श्री. प्र. वि. दिवाकर, एम्.ए.; बी.एड्.; जी. डी. आर्ट, आर्ट इन्स्ट्रक्टर, फिल्म अँड टेलिव्हिजन इन्स्टिट्यूट ऑफ इंडिया, पुणे.

श्री. गु. व्यं. दिवेकर, एम्.ए.; डिप्लोमा इन रशियन लँग्वेज; सेवानिवृत्त अधिपरीक्षक; सिनियर रिसर्च फेलो (हिंदी-उर्दू); मानसेवी आध्यापक, रशियन भाषा, मुंबई.

श्री. व. चिं. दीक्षित, एम्.एस्.सी.; ए.एच्.बी.टी.आय्. (कानपूर), सेवानिवृत्त प्राध्यापक, रसायनशास्त्र विभाग, प्रताप कॉलेज, अमळनेर; पुणे.

डॉ. श्री. गं. दीक्षित, जी.बी.व्ही.सी., प्रभारी उपसंचालक, पशुवैद्यकीय जैवपदार्थ निर्मिती संस्था, पुणे; मुंबई.

प्रा. श्री. ह. दीक्षित, एम्.ए., प्राध्यापक, तत्त्वज्ञान विभाग, राजाराम महाविद्यालय, कोल्हापूर.

श्री. हे. वि. दीक्षित, डी.एम्.ई.ई. (कोअर्स ऑफ सिग्नल्स), निवृत्त लेफ्ट. कर्नल, पुणे.

कै. त्र्यं. र. देवगिरीकर, बी.ए. (ऑ.), अध्यक्ष, महाराष्ट्र गांधी स्मारक निधि, पुणे.

लेखक, भाषांतरकार, समीक्षक व अभ्यागत संपादक

डॉ. ना. शं. देवधर, एम्.एस्.; डी.पीएच्., प्राध्यापक, प्रिक्टिक्ल अँड सोशल मेडिसीन, बी. जे. मेडिकल कॉलेज, पुणे.

डॉ. ना. शं. देवधर, एम्.व्ही.एस्सी., प्राध्यापक, बाँबे व्हेटर्नरी कॉलेज, मुंबई.

डॉ. य. ना. देवधर, एम्.ए.; पीएच्.डी., माजी प्राध्यापक, इतिहास विभाग, पार्ले कॉलेज; रूपारेल कॉलेज; महिला महाविद्यालय, पार्ले; मुंबई.

प्रा. वा. चिं. देवधर, एम्.ए.; बी. म्युझिक, उपप्राचार्य, चिंतामणराव कॉलेज ऑफ कॉमर्स, सांगली.

श्री. मा. ग. देवभक्त, जी.डी. आर्च.; ए.आर्.आय्.बी.ए., वास्तुशास्त्रज्ञ; तांत्रिक शिक्षण संचालनालय, महाराष्ट्र शासन पुरस्कृत प्राध्यापक (१९६६-७२), मुंबई.

प्रा. प्रमोद देव, एम्.ए., अधिव्याख्याता, जर्मन विभाग, सेंट्रल इन्स्टिट्यूट ऑफ इंग्लिश अँड फॉरिन लॅंग्वेजिस, हैदराबाद (आंध्र प्रदेश).

डॉ. शां. भा. देव, एम्.ए.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, पुरातत्त्व विभाग, डेक्कन कॉलेज, पुणे.

प्रा. अरविंद देशपांडे, एम्.ए., प्राध्यापक, इतिहास विभाग, पुणे विद्यापीठ, पुणे.

प्रा. अ. शा. देशपांडे, एम्.एस्सी., प्राध्यापक व प्रमुख, भौतिकी विभाग, जी. एस्. सायन्स कॉलेज, बेळगाव.

प्रा. कृ. के. देशपांडे, एम्.ए., प्राध्यापक, गणित विभाग, अभियांत्रिकी महाविद्यालय, पुणे.

श्री. ज. र. देशपांडे, बी.एस्सी., माजी संपादकीय साहाय्यक, मराठी विश्वकोश, वाई.

प्रा. मु. गो. देशपांडे, एम्.ए., प्राध्यापक व प्रमुख, इंग्रजी विभाग, हं. प्रा. टा. महाविद्यालय, नासिक.

श्री. वामन हरि देशपांडे, एफ्.सी.ए., चार्टर्ड अकौंटंट, मुंबई.

डॉ. शं. रं. देशपांडे, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, वनस्पतिविज्ञान विभाग, स. प. महाविद्यालय, पुणे.

प्रा. स. ह. देशपांडे, एम्.ए., प्राध्यापक, अर्थशास्त्र शाखा (कृषि अर्थशास्त्र विभाग), मुंबई विद्यापीठ, मुंबई.

प्रा. सुधाकर देशपांडे, एम्.एस्सी., प्राध्यापक, वनस्पतिविज्ञान विभाग व प्रमुख, जीवविज्ञान विभाग, आर्. डी. नॅशनल कॉलेज, मुंबई.

प्रा. ज्ञा. मा. देशपांडे, एम्.एस्सी., प्राध्यापक व प्रमुख, रसायनशास्त्र विभाग, एल्फिन्स्टन महाविद्यालय, मुंबई.

प्रा. गि. द. देशिंगकर, बी.ए. (ऑ.) (लंडन); एम्.ए. (येल), प्राध्यापक, चिनी इतिहास, भाषा व वाङ्मय; सल्लागार संपादक, चायनीज रिपोर्ट, नवी दिल्ली.

श्री. व. शां. देसाई, बी.ए. (ऑ.); एल्एल्.बी., अधिवक्ता, पुणे.

डॉ. शां. द. देसाई, सेवानिवृत्त वैद्यकीय अधिकारी, अँकर्थ लेप्रसी होम, मुंबई.

प्रा. कु. वि. प. दोंदे, एम्.एस्.सी., प्राध्यापिका, वनस्पतिविज्ञान विभाग, सायन्स कॉलेज, नागपूर.

डॉ. सं. कृ. दोरगे, एम्.एस्.सी. (कृषि); पीएच्.डी., सहयोगी अधिष्ठाता, महात्मा फुले कृषि महाविद्यालय, राहुरी (अहमदनगर).

लेखक, भाषांतरकार, समीक्षक व अभ्यागत संपादक

श्री. गो. वा. धांडे, एम्.एस्.सी.; डी.आय्.सी. (लंडन), कृषि उपसंचालक, कृषि संचालनालय, पुणे.

प्रा. य. ज. धारूरकर, एम्.ए. (इतिहास); एम्.ए. (राज्यशास्त्र); एम्.एड्.; एल्.एल्.बी.; डी.पी.एड्., प्राध्यापक, फर्ग्युसन महाविद्यालय, पुणे.

श्री. ए. रा. धोंगडे, बी.ए.; बी.कॉम्. (लंडन), सेवानिवृत्त शिक्षण संचालक, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.

प्रा. ध. रा. धोडपकर, एम्.एस्.सी., प्राध्यापक, वनस्पतिविज्ञान विभाग, पंजाबराव कृषि विद्यापीठ, अकोला.

प्रा. आ. धों. धोपेश्वरकर, एम्.ए.; एल्.एल्.बी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, पुणे.

श्री. व. वि. नगरकर, एम्.ए.; आय्.पी.एस्., डेप्युटी डायरेक्टर, इंटेलेजन्स ब्यूरो, मिनिस्ट्री ऑफ होम अफेअर्स, भारत सरकार, मुंबई.

श्री. द. ना. नरवणे, एम्.ए.; एल्.एल्.बी.; डिप्ले.एच्.आय्.एस्. (जिनीव्हा), निवृत्त व्यापार आयुक्त, लीग ऑफ नेशन्स; यू.एन्.आर्.आर्.; गॅट (GATT) वगैरेंमध्ये काम, पुणे.

डॉ. म. कृ. नाईक, एम्.ए.; पीएच्.डी.; ए.एम्. (पेनसिल्व्हेनिया), प्राध्यापक व प्रमुख, इंग्रजी विभाग, कर्नाटक विद्यापीठ, धारवाड.

श्री. सु. व. नाईक, बी.एस्.सी.; एल्.एल्.बी., न्यायाधीश, वाई.

प्रा. ज. त्र्यं. नानकर, एम्.एस्.सी. (कृषि), कृषिविद्यावेत्ता, राष्ट्रीय प्रात्यक्षिक योजना, फळ संशोधन केंद्र, औरंगाबाद.

प्रा. रा. भा. नामदास, एम्.व्ही.एस्.सी. (मुंबई), प्रमुख पशुवैद्यकीय अधिकारी, पशुशुश्रूषा निकेतन, सोलापूर.

डॉ. एस्. के. नायर, एम्.ए.; बी.ओ.एल्.; पीएच्.डी., प्राध्यापक मद्रास विद्यापीठ, मद्रास.

डॉ. एन्. नारायण, पीएच्.डी., प्राध्यापक, जीवरसायनशास्त्र विभाग, महाराष्ट्र ॲसोसिएशन फॉर द कल्टिव्हेशन ऑफ सायन्स, पुणे.

श्री. य. रा. नेने, एम्.एस्.सी., अधिकारी, भारतीय हवामान खाते, पुणे.

श्री. बाळ ज. पंडित, एम्.ए.; एल्.एल्.बी., साहित्य विशारद, क्रिडासमीक्षक व लेखक, पुणे.

डॉ. र. वि. पंडित, एम्.व्ही.एस्.सी. (ऑ.); पीएच्.डी. (पेनसिल्व्हेनिया), प्राध्यापक, नागपूर पशुवैद्यक महाविद्यालय, नागपूर.

श्री. वि. न. पंडितराव, साहाय्यक संख्याशास्त्रज्ञ, डायरेक्टर ऑफ ॲग्रिकल्चर, पुणे.

श्रीमती पद्मिनीराजे पटवर्धन, एम्.ए.; एल्.एल्.बी.; पीएच्.डी., अधिवक्ती व लेखिका, मुंबई.

प्रा. मा. वा. पटवर्धन, एम्.ए., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, संस्कृत व प्राकृत भाषा -साहित्य विभाग, फर्ग्युसन महाविद्यालय, पुणे.

कै. वि. भा. पटवर्धन, बी.ए.; एल्.एल्.बी., अधिवक्ता, हायकोर्ट, वाई.

श्री. शां. द. पटवर्धन, माजी सहसंपादक, शेतकी व शेतकरी, पुणे.

सौ. शुभदा अ. पटवर्धन, एम्.एस्.ए.एम्. (गुजरात आयुर्वेद विद्यापीठ), खाजगी वैद्यकीय व्यवसाय, मुंबई.

लेखक, भाषांतरकार, समीक्षक व अभ्यागत संपादक

डॉ. सौ. सरिता अ. पटवर्धन, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., शास्त्रीय संशोधिका, नॅशनल केमिकल लॅबोरेटरी, पुणे.

श्री. वसंत मंगेश पतकी, एम्.एस्सी. (मुंबई), वरिष्ठ वैज्ञानिक अधिकारी, प्रतिक्षमता शास्त्र विभाग, हाफकिन संस्था, मुंबई.

प्रा. कमलाकर परचुरे, एम्.ए., प्राध्यापक, फर्ग्युसन महाविद्यालय, पुणे.

प्रा. प्र. ना. परांजपे, एम्.ए., प्राध्यापक, रामनारायण रूईया महाविद्यालय, मुंबई.

प्रा. श. द. परांजपे, एम्.एस्सी., प्राध्यापक, श्रीमती मिठीबाई मोतीराम कुंदनानी कॉलेज ऑफ कॉमर्स अँड इकॉनॉमिक्स, विलेपार्ले, मुंबई.

डॉ. स. य. परांजपे, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी.; एफ्.ए.झेड्.; डी.ए.एस्.एफ्. (मुंबई), प्राध्यापक, प्राणिविज्ञान विभाग व प्रमुख, जीवविज्ञान विभाग, मॉडर्न कॉलेज, पुणे; खाजगी वैद्यकीय व्यवसाय, पुणे.

प्रा. शं. आ. परांडेकर, एम्.एस्सी., सेवानिवृत्त प्राचार्य, जनता महाविद्यालय (देवचंद कॉलेज), अर्जुननगर; सेवानिवृत्त प्राध्यापक, राजाराम महाविद्यालय, कोल्हापूर.

प्रा. सौ. सिंधु अ. पराडकर, एम्.एस्सी., प्राध्यापिका, वनस्पतिविज्ञान विभाग, गव्हर्मेन्ट इन्स्टिट्यूट ऑफ सायन्स, नागपूर.

डॉ. म. प. पांडे, पीएच्.डी., प्रपाठक व प्रमुख, रशियन विभाग, सेंट्रल इन्स्टिट्यूट ऑफ इंग्लिश अँड फॉरिन लॅंग्वेजिस, हैदराबाद (आंध्र प्रदेश).

श्री. गो. वि. पाटणकर, निवृत्त मेजर, पुणे.

प्रा. मा. वि. पाटणकर, एम्.ई. (सिव्हिल); ए.एम्.आय्.ई., प्राध्यापक, स्थापत्य अभियांत्रिकी विभाग, अभियांत्रिकी महाविद्यालय, पुणे.

प्रा. पां. ल. पाटील, एम्.एस्सी. (कृषि), प्राध्यापक, कृषि महाविद्यालय, कोल्हापूर.

प्रा. भ. दे. पाटील, एम्.ए.; बी.टी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, राजाराम महाविद्यालय, कोल्हापूर.

डॉ. शा. दा. पाटील, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, वनस्पतिविज्ञान विभाग, पुणे विद्यापीठ, पुणे.

श्री. ह. चिं. पाटील, बी.एजी., सेवानिवृत्त अधीक्षक, शेतकी शाळा (मांजरी); निरीक्षक, शेतकी शाळा, मुंबई राज्य; पुणे.

श्री. व. सी. पाध्ये, बी.एस्सी. (टेक्.), तज्ञ अधिकारी, बर्माशेल कंपनी, मुंबई.

डॉ. वि. गो. पानसे, एम्.एस्सी.; पीएच्.डी. (लंडन); एफ्.एन्.आय्., स्टॅटिस्टिकल अँड व्हायझर, इन्स्टिट्यूट ऑफ अॅग्रिकल्चरल रिसर्च स्टॅटिस्टिक्स, नवी दिल्ली.

प्रा. गोवर्धन पारीख, एम्.ए., लेखक, शिक्षणतज्ञ आणि सामाजिक कार्यकर्ते; माजी प्राध्यापक, रामनारायण रूईया महाविद्यालय मुंबई; माजी रेक्टर, मुंबई विद्यापीठ; डायरेक्टर बँक ऑफ इंडिया आणि बेनेट कोलमन अँड कंपनी, मुंबई.

श्री. पार्वतीकुमार, नर्तक, नृत्यसंशोधक आणि नृत्यशिक्षक; संचालक, तंजावूर नृत्यशाळा, मुंबई.

डॉ. विद्याधर पुंडलीक, एस्.ए.; पीएच्.डी., प्रपाठक, समाजशास्त्र विभाग, पुणे विद्यापीठ, पुणे.

लेखक, भाषांतरकार, समीक्षक व अभ्यागत संपादक

प्रा. वा. ल. पुरोहित, एम्.एस्.सी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, भौतिकी विभाग, फर्ग्युसन महाविद्यालय, पुणे.

कै. अ. द. पुसाळकर, एम्.ए.; एल्.एल्.बी.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त संचालक व प्राध्यापक, भांडारकर प्राच्यविद्या संशोधन मंदिर, पुणे; माजी उपसंचालक तथा उपसंपादक, इतिहास विभाग व इतिहास ग्रंथमाला, भारतीय विद्या भवन, मुंबई.

प्रा. सु. न. पेंडसे, एम्.ए., प्राध्यापक, संस्कृत विभाग, विदर्भ महाविद्यालय, अमरावती.

श्री. कृ. वि. पेशवा, एम्.एस्.सी., वरिष्ठ भूवैज्ञानिक, उमरेड प्रकल्प, उमरेड (जि. नागपूर).

प्रा. रा. ना. पोखरकर, एम्.एस्.सी. (कृषि); रा. भा. प्रवीण, प्राध्यापक, कीटकविज्ञान विभाग, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी (अहमदनगर).

कै. ना. ह. फडके, एम्.ए., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, गणित विभाग, कीर्ति महाविद्यालय, मुंबई.

डॉ. भालचंद्र फडके, एम्.ए.; बी.टी.; पीएच्.डी., अधिव्याख्याता, मराठी विभाग, पुणे विद्यापीठ, पुणे.

डॉ. श्री. पु. फडके, जी.बी.व्ही.सी., प्रभारी उपसंचालक, रोग अन्वेषण विभाग, पशुसंवर्धन खाते, पुणे.

प्रा. श्री. रा. फडके, एम्.ए., प्राध्यापक व प्रमुख, इतिहास विभाग, दयानंद महाविद्यालय, सोलापूर.

प्रा. ना. अ. फडणीस, एम्.एस्.सी. (कृषि), प्राध्यापक व प्रमुख, उद्यानविज्ञान विभाग, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ, राहुरी (अहमदनगर).

प्रा. वि. दा. फरांडे, एम्.ए., प्राध्यापक, मानव्य व वाणिज्य महाविद्यालय, वाई.

प्रा. र. कृ. फरांडे, एम्.एस्.सी. (गणित), माजी प्राध्यापक, कृषि महाविद्यालय, कोल्हापूर; वाई.

डॉ. कृ. लीला फाटक, एम्.बी.बी.एस्.; एफ्.आर्.सी.एस्., स्त्री रोग चिकित्सक, नवी दिल्ली.

प्रा. टी. ई. फिलिप, प्राचार्य, इन्स्टिट्यूट ऑफ कॅटरिंग टेक्नॉलॉजी अँड अप्लाइड न्यूट्रिशन, मुंबई.

प्रा. अ. अ. अ. फैजी, एम्.ए. (कॅटब); बार-अॅट-लॉ, माजी प्राचार्य, गव्हर्नमेंट लॉ कॉलेज, मुंबई; भारतीय राजदूत (ईजिप्त); अभ्यागत प्राध्यापक, मॅक्गिल विद्यापीठ (कॅनडा), केंब्रिज विद्यापीठ (इंग्लंड), लॉस अँजेल्स विद्यापीठ (कॅलिफोर्निया); मानसेवी सदस्य, अरेबिक अकादमी, दमास्कस, कैरो; सदस्य, केंद्रीय लोकसेवा आयोग, दिल्ली; मुंबई.

सौ. सुलताना फैजी, उर्दू लेखिका, मुंबई.

डॉ. चंद्रकांत बांदिवडेकर, एम्.ए.; पीएच्.डी., प्राध्यापक व प्रमुख, हिंदी विभाग, एस्.आय्.ई.एस्. कॉलेज, मुंबई.

डॉ. गं. वि. बापट, एम्.ए.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, इंग्रजी विभाग, नौरोसजी वाडिया कॉलेज, पुणे.

डॉ. जयंत भा. बापट, एम्.एस्.सी.; पीएच्.डी. (ऑस्ट्रेलिया), प्राध्यापक, कॉफिल्ड इन्स्टिट्यूट ऑफ टेक्नॉलॉजी, कॉफिल्ड (ऑस्ट्रेलिया).

डॉ. पु. वि. बापट, एम्.ए.; ए.एम्.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, पुणे व दिल्ली विद्यापीठ; पुणे.

लेखक, भाषांतरकार, समीक्षक व अभ्यागत संपादक

डॉ. श्री. ह. बापट, जी.बी.व्ही.सी. (मुंबई), सेवानिवृत्त पशुसंवर्धन उपसंचालक, पुणे.

डॉ. वा. द. बेंद्रे, एम्.ए.; बी.एड.; पीएच्.डी., प्रपाठक व प्रमुख, कन्नड विभाग, किटेल कॉलेज, धारवाड.

श्री. चिं. रा. बोंद्रे, बी.कॉम्., उपाध्यक्ष, मार्केटिंग, किर्लोस्कर ऑइल एंजिन्स लि., पुणे.

डॉ. श्री. व्यं. बोकील, एम्.ए.; ए.एम्.; पीएच्.डी. (रॉचेस्टर), प्राचार्य, कीर्ति महाविद्यालय, मुंबई.

डॉ. मु. नी. बोरले, बी.एससी. (कृषि); आय्.ए.आर्.आय्.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, कीटकविज्ञान विभाग, कृषि महाविद्यालय, अकोला.

श्री. सु. व. बोराटे, बी.ए. (ऑ.), वाई.

डॉ. गो. के. भट, एम्.ए.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, संस्कृत विभाग, एल्फिन्स्टन महाविद्यालय, मुंबई.

कु. नलिनी भट, एम्.एससी., माजी संपादन साहाय्यक, मराठी विश्वकोश, वाई.

श्रीमती दुर्गा भागवत, एम्.ए., लेखिका, मुंबई.

प्रा. भा. वि. भागवत, एफ्.सी.आय्.; ए.सी.आर्.ए.; डी.कॉम्., भूदृश्य वास्तुशिल्पज्ञ व उद्यानविद्या सल्लागार, पुणे.

डॉ. य. त्र्यं. भालेराव, एम्.बी.बी.एस्., खाजगी वैद्यकीय व्यवसाय, वाई.

प्रा. श्री. द. भावे, बी.ए.; एम्.एससी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक व प्रमुख, भौतिकी विभाग व उपप्राचार्य, स. प. महाविद्यालय, पुणे.

प्रा. ग. ल. भिडे, एम्.ए., प्राध्यापक, प्राचीन भारतीय इतिहास व संस्कृति विभाग, दयानंद महाविद्यालय, सोलापूर.

डॉ. ब. वा. भिडे, एम्.एससी.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, रसायनशास्त्र विभाग, स.प. महाविद्यालय, पुणे.

डॉ. र. द. भिडे, एम्.एससी.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, भौतिकी विभाग, फर्ग्युसन महाविद्यालय, पुणे.

डॉ. सुभाष भेण्डे, एम्.ए.; पीएच्.डी., प्राध्यापक व प्रमुख, अर्थशास्त्र विभाग, कीर्ति महाविद्यालय, मुंबई.

प्रा. रा. जि. भोसले, एम्.एससी., प्राध्यापक, कृषि महाविद्यालय, अकोला.

प्रा. अरविंद मंगरूळकर, एम्.ए., सेवानिवृत्त प्राध्यापक व प्रमुख, संस्कृत-प्राकृत विभाग, स. प. महाविद्यालय, पुणे.

डॉ. मु. रा. मंडलेकर, डी.आय्.सी.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त उद्योग संचालक, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.

डॉ. न. गं. मगर, एम्.एससी.; पीएच्.डी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक व प्रमुख, जीवरसायनशास्त्र विभाग, इन्स्टिट्यूट ऑफ सायन्स, मुंबई.

डॉ. चं. रा. मराठे, एम्.ए.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, गणित विभाग, इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ टेक्नॉलॉजी, मुंबई.

लेखक, भाषांतरकार, समीक्षक व अभ्यागत संपादक

प्रा. रा. म. मराठे, एम्.ए.; एल्एल्.बी.; एम्.एड., सेवानिवृत्त प्राचार्य, कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, धुळे; पुणे.

श्री. स. चिं. मराठे, बी.ई., सदस्य, ज्योतिर्विद्या परिसंस्था, पुणे.

प्रा. मु. का. महाजन, एम्.एससी., प्राध्यापक, वनस्पतिविज्ञान विभाग, विदर्भ महाविद्यालय, अमरावती.

प्रा. म. बा. मांडके, एम्.ए., प्राध्यापक, समाजशास्त्र व मानवशास्त्र विभाग, पुणे विद्यापीठ, पुणे.

डॉ. म. श्री. माटे, एम्.ए.; पीएच्.डी., प्रपाठक, प्राचीन भारतीय इतिहास व संस्कृति, डेक्कन कॉलेज, पुणे.

डॉ. मा. शं. माडीवाले, एम्.एससी.; पीएच्.डी.; एफ्.आर्.आय्.सी. (लंडन), साहाय्यक संचालक, न्यायसाहाय्यक वैज्ञानिक प्रयोगशाळा, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.

डॉ. मु. के. माढेकर, बी.ई. (धातुविज्ञान); पीएच्.डी. (मॅचेस्टर), धातुशास्त्रज्ञ, हिंदुस्थान एरॉनॉटिक्स लि., कोरापूट डिस्ट्रिक्ट, सुनाबेडा (ओरिसा).

डॉ. स. गं. मालशे, एम्.ए.; पीएच्.डी., प्राध्यापक व प्रमुख, मराठी विभाग, श्रीमती नाथीबाई दामोदर ठाकरसी महिला विद्यापीठ, मुंबई.

डॉ. वा. वि. मिराशी, एम्.ए.; डी.लीट्. (मुंबई); सन्मान्य डी.लिट्. (सागर व नागपूर), सेवानिवृत्त प्राचार्य व प्राध्यापक, संस्कृत विभाग, विदर्भ महाविद्यालय, अमरावती; भूतपूर्व सन्मान्य संचालक, पदव्युत्तर विभाग (मानवशास्त्र) आणि सन्मान्य प्राध्यापक, प्राचीन भारतीय इतिहास आणि संस्कृति, नागपूर विद्यापीठ, नागपूर.

डॉ. नरेंद्र मिश्र, एम्.ए. (विश्वभारती); पीएच्.डी., प्राध्यापक (ओडिया), विश्वभारती, शांतिनिकेतन (प. बंगाल).

डॉ. शां. ब. मुजुमदार, एम्.एससी.; पीएच्.डी., प्राध्यापक व प्रमुख, वनस्पतिविज्ञान विभाग, फर्ग्युसन महाविद्यालय, पुणे.

प्रा. रामचंद्र मुटाटकर, एम्.ए., प्रपाठक, समाजशास्त्र व मानवशास्त्र विभाग, पुणे विद्यापीठ, पुणे.

डॉ. कुमुद मेहता, एम्.ए.; पीएच्.डी.; डिप्लोमा लायब्ररी, माजी प्राध्यापिका, इंग्रजी विभाग, पाटकर कॉलेज, मुंबई; अधिकारी, नॅशनल सेंटर फॉर द पर्फॉर्मिंग आर्ट्स, मुंबई.

श्री. सोराब मोदी, प्रसिद्धी अधिकारी, एअर इंडिया, मुंबई.

प्रा. रा. शा. मोरखंडीकर, एम्.ए.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, राज्यशास्त्र विभाग, मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद.

डॉ. एफ्. जे. बिलेस्कॉव्ह यानसेन, पीएच्.डी., प्राध्यापक, कोपनहेगन विद्यापीठ, डेन्मार्क.

श्री. ह. व्यं. यार्दी, बी.एजी.; बी.टी., सेवानिवृत्त शिक्षक, द्रविड हायस्कूल, वाई.

डॉ. सुधीर रसाळ, एम्.ए.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, मराठी विभाग, मराठवाडा विद्यापीठ, औरंगाबाद.

प्रा. म. रा. राईलकर, एम्.एस्.सी. (गणित); एम्.एस्.सी. (सांख्यिकी), प्राध्यापक, गणित विभाग, स. प. महाविद्यालय, पुणे.

डॉ. अ. चिं. रानडे, एम्.एस्.सी.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, रसायनशास्त्र विभाग, पुणे विद्यापीठ, पुणे.

लेखक, भाषांतरकार, समीक्षक व अभ्यागत संपादक

प्रा. अशोक रानडे, एम्.ए.; एल्.एल्.बी.; डिप्लोमा इन रशियन लॅंग्वेज; संगीत विशारद, संचालक, मुंबई विद्यापीठ संगीत केंद्र, मुंबई.

डॉ. द. र. रानडे, एम्.एस्.सी.; पीएच्.डी.; एफ्. ई. एस्. आय्., प्रपाठक, प्राणिविज्ञान विभाग, पुणे विद्यापीठ, पुणे.

डॉ. म. आ. रानडे, एल्.सी.पी.एस्., खाजगी वैद्यकीय व्यवसाय, मुंबई.

डॉ. बा. रं. रायरीकर, एम्.ए.; पीएच्.डी., प्राध्यापक, संचालक, मुंबई कामगार संस्था, मुंबई.

डॉ. व. दी. राव, एम्.ए.; पीएच्.डी., माजी प्रपाठक व प्रमुख, इतिहास विभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर.

प्रा. एल्. ए. रॉड्रिगज, प्राध्यापक, ढेंपे कॉलेज ऑफ आर्ट्स अँड सायन्स, पणजी.

श्री. स. के. रूईकर, एम्.एस्.सी. (कृषि), गहू गेरवा कवकशास्त्रज्ञ, गहू गेरवा संशोधन केंद्र, महाबलेश्वर.

श्री. दा. ता. रूपवते, बी.ए.; एल्.एल्.बी., सदस्य, महाराष्ट्र विधान परिषद; अधिवक्ता, पुणे.

डॉ. दी. वा. रेगे, बी.एस्.सी. (ऑ.); बी.एस्.सी. (टेक्.); पीएच्.डी. (टेक्.), प्राध्यापक, फूड टेक्नॉलॉजी डिव्हिजन, डिपार्टमेंट ऑफ केमिकल टेक्नॉलॉजी, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई.

प्रा. मे. पुं. रेगे, एम्.ए., प्राध्यापक, तत्त्वज्ञान विभाग, कीर्ति महाविद्यालय, मुंबई.

श्री. शां. शं. रेगे, बी.ए. (ऑ.); डिप. लायब्ररी, ग्रंथपाल, सिद्धार्थ कॉलेज ऑफ आर्ट्स अँड सायन्स, मुंबई; सदस्य, स्टेट लायब्ररी कौन्सिल; मुंबई.

कै. दि. ह. लिमये, एम्.ए., पुणे.

डॉ. हि. तु. लोखंडे, बी.एस्.सी.; एम्.एस्.सी. (टेक्.); पीएच्.डी.; युनेस्को स्कॉलर (रशिया), प्राध्यापक, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई.

डॉ. कृ. ग. वझे, आर्. एम्. पी. ; पशुशल्य चिकित्सा पदविका, खाजगी वैद्यकीय व्यवसाय, पुणे.

डॉ. मु. वरदराजन्, एम्.ए.; एम्.ओ.एल्.; पीएच्.डी., कुलगुरू, मदुराई विद्यापीठ, मदुराई (तमिळनाडू).

श्री. आनंद वर्टी, बी.ए.; एम्.कॉम्., प्रसिद्धी व जनसंपर्काधिकारी, एच्.टी.सी. डीझेल् एंजिन्स, मुंबई.

प्रा. द. गो. वन्हाडपांडे, एम्.एस्.सी., प्राध्यापक, वनस्पतिविज्ञान विभाग, पुणे विद्यापीठ, पुणे.

डॉ. दि. मु. वाघ, एम्.ए.; पीएच्.डी., प्राध्यापक व प्रमुख, भूगोल विभाग, स. प. महाविद्यालय, पुणे.

श्री. बापू वाटवे, संपादक, कथालक्ष्मी; अनुबोधपट दिग्दर्शक, पुणे.

प्रा. श. स. वाड, एम्.एस्.सी., प्राध्यापक, गणित विभाग, कीर्ति महाविद्यालय, मुंबई.

डॉ. प. ल. वैद्य, एम्.ए.; डी.लिट., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, बनारस हिंदु विद्यापीठ, बनारस; मुख्य संपादक, महाभारत, भांडारकर प्राच्यविद्या संशोधन मंदिर, पुणे.

लेखक, भाषांतरकार, समीक्षक व अभ्यागत संपादक

डॉ. श्री. द. वैद्य, एम्.एस्.सी. (टेक.); पीएच्.डी. (टेक.), रिसर्च अँड डेव्हलपमेंट ऑफिसर, बॉबे ऑइल इंडस्ट्रीज प्रा. लि., मुंबई.

श्री. मो. ज्ञा. शहाणे, बी.ए. (ऑ.); विशेष अध्ययन, टोराँटो विद्यापीठ, टोराँटो, कॅनडा; निवृत्त संपर्काधिकारी, परराष्ट्र संबंध मंत्रालय, भारत सरकार; माजी संचालक, वृत्तपत्रविद्या विभाग, पुणे विद्यापीठ; सदस्य, महाराष्ट्र राज्य भाषा सल्लागार मंडळ, पुणे.

श्री. शा. वि. शहाणे, एम्.ए.; एस्.टी.सी.; राष्ट्रभाषा कोविद, सेवानिवृत्त मुख्याध्यापक, पुणे.

प्रा. श्री. ह. शहाणे, बी.ए.; एम्.ई.; ए.एम्., प्राध्यापक व प्रमुख, शिक्षक प्रशिक्षण विभाग, सर जे. जे. स्कूल ऑफ आर्ट, मुंबई.

प्रा. अ. भि. शाह, एम्.एस्.सी. (मुंबई); एम्.एस्.सी. (पुणे), डायरेक्टर ऑफ प्रोग्रॅम्स, इंटरनॅशनल असोसिएशन फॉर कल्चरल फ्रीडम, मुंबई; संपादक, क्रेस्ट द्वैमासिक, मुंबई; पुणे.

प्रा. एस्. बी. शाह, बार - अँट - लॉ, प्राध्यापक, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई.

प्रा. द. स. शिरोडकर, एम्.ए., प्राध्यापक, राजाराम महाविद्यालय, कोल्हापूर.

प्रा. सु. स. शिरोडकर, एम्.एस्.सी., प्राध्यापक व प्रमुख, भौतिकी विभाग, श्रीवारणा महाविद्यालय, वारणानगर.

प्रा. बा. ग. शेजवलकर, एम्.एस्.सी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, रसायनशास्त्र विभाग, रूपारेल कॉलेज, मुंबई.

श्री. ना. स. लोखंडे, बी.ए.; एल्.एल्.बी., सेवानिवृत्त डिस्ट्रिक्ट आणि सेशनस जज; माजी अधिव्याख्याता, विधि महाविद्यालय, बेळगाव; मुंबई.

डॉ. श. शं. श्रीखंडे, एम्.एस्.सी.; पीएच्.डी., प्रमुख, गणित विभाग, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई.

श्री. का. श्री. श्रीनिवासाचार्य, एस्.एस्.एल्.सी.; राष्ट्रभाषा विशारद; तमिळ व संस्कृत विद्वान, साहाय्यक संपादक, कलेमहळ, मद्रास.

श्री. दि. बा. सणस, बी.एस्.सी. (ऑ.), वाई.

प्रा. दि. द. समर्थ, बी.एस्.सी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक, प्राणिविज्ञान विभाग, फर्ग्युसन महाविद्यालय, पुणे.

डॉ. मनोहरराय सरदेसाय, एम्.ए. (मुंबई), डी.लिट. (पॅरिस), प्राध्यापक, श्रीमती पार्वतीबाई चौगुले महाविद्यालय, मडगाव (गोवा राज्य).

श्री. श्री. शं. सराफ, बी.ए. (ऑ.); बी.टी., पर्यवेक्षक, पेठे विद्यालय, नासिक.

डॉ. द. चि. सलगर, एम्.बी.बी.एस्.; एम्.डी., प्राध्यापक, शरीरक्रियाविज्ञान, मिरज मेडिकल कॉलेज, मिरज.

प्रा. पी. सांबमूर्ती, बी.ए.; बी.एल्. (मद्रास), प्रपाठक, संगीत विभाग, मद्रास विद्यापीठ; प्राध्यापक, संगीतशास्त्र, व्यंकटेश्वर विद्यापीठ, तिरुपती; विद्यापीठ अनुदान आयोग पुरस्कृत प्राध्यापक (१९६७-७०), मद्रास.

श्री. दिनकर साक्रीकर, बी.ए., वृत्तपत्रकार व लेखक, मुंबई.

श्री. त्र्यं. रा. साठे, एम्.एस्.सी.; ए.आय्.आय्.एस्.सी., औद्योगिक सल्लागार, मुंबई.

लेखक, भाषांतरकार, समीक्षक व अभ्यागत संपादक

श्री. म. ग. साठे, एम्.एस्. (फूड टेक्नॉलॉजी), कार्यकारी संचालक, साठे बिस्कीट अँड चॉकोलेट कंपनी लि., पुणे.

प्रा. सु. रं. साबळे, बी.एस्.सी.; एम.एस्.सी. (टेक्.), डिपार्टमेंट ऑफ केमिकल टेक्नॉलॉजी, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई.

सौ. प्रमिला साळवी, एम्.ए., समाजसेविका, सोनई (अहमदनगर).

डॉ. पु. र. सिरसाळकर, एम्.ए.; पीएच्.डी., मुख्य संशोधन अधिकारी, आदिवासी संशोधन संस्था, पुणे.

श्री. पन्नालाल सुराणा, बी.ए. (ऑ.); एल्.एल्.बी., वकील व राजकीय कार्यकर्ते, बार्शी.

प्रा. गो. चिं. सुर्वे, एम्.ए., प्राचार्य व प्रमुख, अर्थशास्त्र विभाग, सिद्धार्थ वाणिज्य आणि अर्थशास्त्र महाविद्यालय, मुंबई.

प्रा. बा. गो. सुर्वे, बी.ए. (ऑ.); एम्.एस्.सी., सेवानिवृत्त प्राध्यापक व प्रमुख, भौतिकी विभाग, र. प. गोगटे महाविद्यालय, रत्नागिरी.

प्रा. ना. श्री. सोमण, एम्.एस्.सी. (कृषि), प्राध्यापक, कृषि अभियांत्रिकी विभाग, कृषि महाविद्यालय, पुणे.

श्री. भा. स. सोमण, सेवानिवृत्त प्रमुख, भारतीय नाविकदल, पुणे.

प्रा. वि. मो. सोलापूरकर, जी.डी. आर्ट (पेंटिंग); ए.एम्., प्राध्यापक, सर जे. जे. स्कूल ऑफ आर्ट, मुंबई.

प्रा. प्र. वि. सोवनी, एम्.एस्.सी., प्राध्यापक व प्रमुख, भूविज्ञान विभाग, फर्ग्युसन महाविद्यालय, पुणे.

प्रा. सौ. कमला श्री. हर्डीकर, एम्.एस्.सी., प्राध्यापिका व प्रमुख, जीवविज्ञान विभाग, देवचंद कॉलेज, अर्जुननगर (कोल्हापूर).

प्रा. ज. ना. हाटे, बी.एस्.सी. (अभियांत्रिकी); एम्.एस्.ए.ई. (यू.एस्.ए.); एम्.आय्.ई. (भारत), सेवानिवृत्त प्राध्यापक, ऑटोमोबाइल अभियांत्रिकी, व्हिक्टोरिया ज्युबिली टेक्निकल इन्स्टिट्यूट, मुंबई.

प्रा. म. द. हातकणंगलेकर, एम्.ए., प्राध्यापक व प्रमुख, इंग्रजी विभाग, विलिंग्डन महाविद्यालय, सांगली.

डॉ. सेन्-इचि हिसामात्सु, डायरेक्टर, इंटरनॅशनल सोसायटी फॉर एज्युकेशनल इन्फर्मेशन, टोकियो.

प्रा. मो. शं. हुजूरबाजार, एम्.एस्.सी., प्राध्यापक व प्रमुख, गणित विभाग, इन्स्टिट्यूट ऑफ सायन्स, मुंबई.

प्रा. म. द. हेगिष्टे, एम्.एस्.सी., प्राध्यापक, जीवरसायनशास्त्र विभाग, मिरज मेडिकल कॉलेज, मिरज.

प्रा. ब. ग. क्षीरसागर, एम्.एस्.सी., प्राध्यापक, वनस्पतिविज्ञान विभाग, विलिंग्डन महाविद्यालय, सांगली.

डॉ. कृ. सुमती क्षेत्रमाडे, एल्.सी.पी.एस्. (मुंबई) ; एल्.एम्. (रोटंडा), लेखिका व खाजगी वैद्यकीय व्यवसाय, कोल्हापूर.

डॉ. वि. रा. ज्ञानसागर, एम्.एस्.सी. ; पीएच्.डी. (नागपूर) ; पीएच्.डी. (विस्कॉन्सिन), प्राध्यापक व प्रमुख, वनस्पतिविज्ञान विभाग, नागपूर विद्यापीठ, नागपूर.

कला विभागातील अभ्यागत कलावंत

श्री. सु. पि. अष्टपुत्रे, बी.ए.; ए.एम्.; जी.डी. आर्ट (ड्रॉइंग अँड पेंटिंग); राष्ट्रभाषा पंडित; टी.डी.; एस्.टी.सी.; सी.टी.सी., माध्यमिक चित्रकला शिक्षक, द्रविड हायस्कूल, वाई.

श्री. ना. चिं. ओक, जी.डी. आर्ट (ड्रॉइंग अँड पेंटिंग), सेवानिवृत्त छायाचित्रकार, नॅशनल केमिकल लॅबोरेटरी, पुणे.

श्री. दि. मा. कुलकर्णी, जी.डी. आर्ट (कमर्शियल), पुणे.

श्री. र. द. कुलकर्णी, सेवानिवृत्त असिस्टंट मॅनेजर, फूड कॉर्पोरेशन ऑफ इंडिया; सोलापूर.

श्री. वि. श्री. कोठावळे, बी.ई. (मेकॅनिकल), वाई.

श्री. ग. वि. खरे, चित्रकार, पुणे.

श्री. व. कृ. गोंधळेकर, आर्ट डायरेक्टर फिल्मस अँड ड्रामा; कमर्शियल आर्टिस्ट, मुंबई.

श्री. चं. भा. जोशी, जी.डी. आर्ट (कमर्शियल), पुणे.

श्री. ज. ज. ठाकूर, जी.डी. आर्ट (कमर्शियल), आर्टिस्ट, महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिति व संशोधन मंडळ, मुंबई.

श्री. जि. भि. दीक्षित, जी.डी. आर्ट (पेंटिंग), पुणे.

श्री. ध. गे. ननावरे, मेकॅनिकल ड्राफ्ट्समन, पाडळी.

श्री. भा. मो. पानसे, जी.डी. आर्ट (पेंटिंग आणि कमर्शियल); डी.टी.सी., सेवानिवृत्त कमर्शियल आर्टिस्ट, कॉलेज ऑफ मिलिटरी इंजिनिअरिंग, पुणे.

श्री. पां. द. पारसनीस, जी.डी. आर्ट (पेंटिंग), कमर्शियल आर्टिस्ट, मुंबई.

श्री. श. ना. फणसळकर, कमर्शियल आर्टिस्ट, सातारा.

श्री. ज्ञा. रा. फरांदे, मेकॅनिकल ड्राफ्ट्समन, वाई.

श्री. म. वा. फाटक, गव्हर्नमेंट डिप्लोमा इन आर्किटेक्चर, पुणे.

श्री. अ. श्री. बापट, जी.डी. आर्ट (कमर्शियल), पुणे.

श्री. मो. रा. बोडस, जी.डी. आर्ट (पेंटिंग), कमर्शियल आर्टिस्ट, मुंबई.

श्री. श्री. अ. भागवत, डिप्लोमा इन फोटोग्राफी अँड मेकॅनिक्स, सेवानिवृत्त छायाचित्रकार, भारतीय वायुसेना, वाई.

श्री. स. द. महामुनी, पी.टी.सी., प्राथमिक शिक्षक, वाई.

श्री. वा. ना. मुळे, बी.ए.; बी.एड., माध्यमिक शिक्षक, द्रविड हायस्कूल, वाई.

श्री. ना. ध. राऊत, ए.एम्., माध्यमिक चित्रकला शिक्षक, कन्याशाळा, वाई.

कला विभागातील अभ्यागत कलावंत

श्री. मा. अ. विद्वांस, ट्रेसर, धोम धरण प्रकल्प, वाई.

श्री. एस्. एस्. शहाणे, डिप्लोमा इन इंटिरिअर डेकोरेशन, कमर्शियल आर्टिस्ट, पुणे.

श्री. व. वि. सकुंडे, चित्रकार, वाई.

श्री. अ. ना. साठे, चित्रकार, वाई.

श्री. शि. तु. सुतार, ए.एम्., माध्यमिक चित्रकला शिक्षक, श्री शिवाजी विद्यालय, सुस्वर.

श्री. प्र. द. हळदणकर, डी.टी.सी., सेवानिवृत्त मुख्य चित्रकार, कृषिखाते, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.

ऋणनिर्देश

मराठी विश्वकोशाला अनेक संस्थांनी व व्यक्तींनी अनेक प्रकारे साहाय्य केले. विशेषतः छायाचित्रे, रंगीत पारदर्शिका, नकाशे, वैज्ञानिक आणि तांत्रिक विषयांच्या आकृत्या इ. पुरवून किंवा त्यांचा वापर करण्यास अनुमती देऊन त्यांनी विश्वकोशास महत्वाची मदत केली. त्यांचा कृतज्ञतापूर्वक निर्देश पुढे करित आहोत :

डॉ अजय घोष, नॅशनल मेडिकल कॉलेज, कलकत्ता.

कॅलिफोर्निया इन्स्टिट्यूट ऑफ टेक्नॉलॉजी अँड कार्नेगी इन्स्टिट्यूशन ऑफ वॉशिंग्टन, अमेरिका.

कार्याध्यक्ष, भारत इतिहास संशोधक मंडळ, पुणे.

कुलसचिव, गोखले अर्थशास्त्र संस्था, पुणे.

केसरी मराठा ग्रंथालय, पुणे.

जनता संपर्क अधिकारी, त्रिवेंद्रम, केरळ.

जिल्हाधिकारी, चंद्रपूर जिल्हा, महाराष्ट्र.

प्रा. टी. के. मेहता, नॅशनल मेडिकल कॉलेज, मुंबई.

डायमंड क्लॉक मॅन्युफॅक्चरिंग कंपनी, पुणे.

डायरेक्टर, प्रेस इन्फर्मेशन ब्यूरो, गव्हर्नमेंट ऑफ इंडिया, नवी दिल्ली.

डेक्कन कॉलेज, पुणे.

‘द टाइम्स ऑफ इंडिया’ कार्यालय, मुंबई.

द परशुराम पॉटरी वर्क्स, मोरवी, गुजरात.

दैनिक ‘सकाळ’ कार्यालय, पुणे.

नॅशनल पोर्ट्रेट गॅलरी, लंडन.

प्रमुख संपादक, मलयाळम् विश्वकोश, त्रिवेंद्रम, केरळ.

ब्रिटिश ओव्हरसीज एअरवेज कॉर्पोरेशन, मुंबई कार्यालय.

भांडारकर ओरिएन्टल रिसर्च इन्स्टिट्यूट, पुणे.

म्युनिसिपल कमिशनर, बृहन्मुंबई महानगरपालिका, मुंबई.

युनायटेड स्टेट्‌स इन्फर्मेशन सर्व्हिस, मुंबई.

राजदूतावास, संयुक्त अरब गणराज्य, नवी दिल्ली.

राष्ट्रीय संरक्षण अकादमी, खडकवासला, पुणे.

राष्ट्रोत्थान परिषद, बंगलोर.

लार्सन अँड टूब्रो लि., मुंबई.

लो. टिळक ग्रंथ संग्रहालय, वाई.

वानलेस हॉस्पिटल, मिरज मेडिकल सेंटर, मिरज.

श्री. शि. वि. दामले, संचालक, महाराष्ट्रीय मंडळ, पुणे.
 श्री. श्रीकांत जोशी, अधीक्षक अभियंता, बरहंमपूर, ओरिसा.
 समाजकल्याण कार्यालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
 सर्व्हट्स ऑफ इंडिया सोसायटी, पुणे.
 साठे बिस्किट अँड चॉकोलेट कंपनी लि., पुणे.
 श्री हरि गणेश साने, पुणे.

मराठी विश्वकोशात वापरलेल्या संक्षेपांची यादी

मराठी संक्षेप

अक्र.	अणुक्रमांक	गु.	गुजराती
अनु.	अनुवाद / अनुवादक	ग्रॅ.	ग्रॅम
अश.	अश्वशक्ती	घ.मी.	घन मीटर
अँपि.	अँपिअर	घ. सेंमी.	घन सेंटिमीटर
आ.	आकृती	चौ. किमी.	चौरस किलोमीटर
आं.ए.	आंतरराष्ट्रीय एकक	चौ. सेंमी.	चौरस सेंटिमीटर
आवृ.	आवृती	ज.	जन्म
इ.	इत्यादी	द.	दक्षिण
इं.	इंग्रजी	प.	पश्चिम
इं. भा.	इंग्रजी भाषांतर	पू.	पूर्व
इं. शी.	इंग्रजी शीर्षकार्थ	बं.	बंगाली
इ. स.	इसवी सन	म.	मराठी
इ. स. पू.	इसवी सन पूर्व	म. भा.	मराठी भाषांतर
उ.	उत्तर	म. शी.	मराठी शीर्षकार्थ
उ. अश.	उपयुक्त अश्वशक्ती	मायअँपि.	मायक्रोअँपिअर
उदा.	उदाहरणार्थ	मि.	मिनिट
क.	कन्नड	मिअँपि.	मिलिअँपिअर
कॅ.	कॅलरी	मिग्रॅ.	मिलिग्रॅम
कॅमू.	कॅलरीमूल्य	मिमी.	मिलिमीटर
कार.	कारकीर्द	मिलि.	मिलिलिटर
किकॅ.	किलोकॅलरी	मी.	मीटर
किग्रॅ.	किलोग्रॅम	मृ.	मृत्यू
किमी.	किलोमीटर	म्युग्रॅ.	मायक्रोग्रॅम
किमी. ^३	चौरस किलोमीटर	रा. सं.	रासायनिक संघटन
किवॉ.	किलोवॉट	लॅ.	लॅटिन
किवॉ. ता.	किलोवॉट तास	लि.	लिटर
के.	केल्विन तपमान	वा. दा.	वातावरणीय दाब
क्र.	क्रमांक	वि. उ.	विशिष्ट उष्णता
ख्रि. पू.	ख्रिस्त पूर्व	वि. गु.	विशिष्ट गुरुत्व

व्हो.	व्होल्ट	°से.	सेल्सिअस तापमान
श.	शके	सेंमी.	सेंटिमीटर
सं.	संस्कृत	सेंमी. ^२	चौरस सेंटिमीटर
संपा.	संपादक / संपादित	सेंमी. ^३	घन सेंटिमीटर
संव.	संवत्	हि.	हिजरी
संक्षे.	संक्षेप	हिं.	हिंदी
सु.	सुमारे	हे.	हेक्टर
से.	सेकंद	हेलि.	हेक्टोलिटर

मराठी विश्वकोश

इंग्रजी संक्षेप

Comp.	Compiled / Compiler	Trans.	Translation / Translator
Ed.	Edited / Editor	Vol./ s.	Volume / s

विशेष सूचना: विवेचनाच्या प्रवाहात आलेला शब्द हा अन्यत्र आलेल्या नोंदीचा निदर्शक असेल, तर तो शब्द □ अशा चिन्हाच्या पुढे तिरपा दर्शविलेला आहे. एखाद्या नोंदीतील विशिष्ट मजकुराशी विषयदृष्ट्या निगडित अशी दुसरी नोंद निर्दिष्ट करताना कंसात [→] असे बाणचिन्ह वापरून त्यापुढे त्या नोंदीचे नाव दिले आहे.

